UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Caesar roomalaisissa rahoissa

Wilskman, Anna-Maria

Jokela, Maria; Joonas, Vanhala

2025-10

http://hdl.handle.net/10138/628808

Wilskman, A-M 2025, Caesar roomalaisissa rahoissa. julkaisussa M Jokela & V Joonas (toim), Gaius Julius Caesar : Rooman diktaattorin monet kasvot. Gaudeamus, Helsinki, Sivut 205-220.

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

10
Caesar roomalaisissa rahoissa

Anna-Maria Wilskman

Antiikin Roomassa lukutaito oli vain harvojen saavutettavissa. Uutisia ja tarinoita välitettiin suullisen kulttuurin lisäksi visuaalisella kulttuurilla, johon kuuluivat esimerkiksi rakennukset, veistokset, seinämaalaukset, mosaiikit ja käyttöesineet, kuten astiat ja rahat. Visuaalinen kulttuuri oli läsnä kaikkialla, ja sillä pystyttiin korostamaan viestejä ja vaikuttamaan ihmisten mielikuviin. Caesar hyödynsi vahvasti visuaalista kulttuuria imagonsa vahvistamisessa. Hän alkoi lyödä rahoja armeijansa tarpeisiin vuonna 49 eaa. ja välitti niiden kuvakielellä viestejä roomalaisille. Caesar kuvasi erityisesti sotamenestystään sekä jumalilta saamaansa suosiota, mutta hän esitti itsensä myös Rooman valtion puolustajana.

Caesar ei itse keksinyt näitä kuvaustapoja vaan hyödynsi samoja visuaalisia keinoja kuin edeltävät sukupolvet ja aikalaisensa. Caesarissa oli poikkeuksellista se, että hän korosti monin tavoin tekojaan jo omana elinaikanaan. Tasavallan aikana Rooman kaupungissa nimittäin vältettiin elävien ihmisten nostamista muiden yläpuolelle. Eläviä ihmisiä oli kuvattu rahoissa jo aiemmin muissa valtakunnan osissa, mutta Caesarin jälkeen tällaiset esittämistavat yleistyivät myös Rooman kaupungissa.

ROOMALAISET RAHAT

Anna-Maria Wilskman

Rooman valtakunnassa oli käytössä kultaisia, hopeisia ja pronssisia rahoja. Kultaiset rahat olivat erityisesti valtion tarpeisiin, pronssiset puolestaan arkielämän käyttöön. Hopeinen *denarius* otettiin käyttöön 200-luvun lopulla eaa. Se oli valtakunnan tärkein rahayksikkö. Valtion rahapaja sijaitsi Roomassa, mutta rahoja lyötiin myös paikallisesti provinsseissa. Roomassa rahojen lyömisestä vastasivat ensisijaisesti poliittisen uransa alkuvaiheessa olevat *monetalis*-virkamiehet, mutta korkea-arvoisemmatkin virkamiehet saivat lyöttää rahoja. Senaatti sääteli rahojen lyömistä yleisesti, mutta yksittäiset sotapäälliköt saattoivat lyöttää rahoja armeijan tarpeisiin.

Rahojen kuvituksesta ei ollut koko valtakunnan kattavaa määräystä, vaan provinssit ja yksittäiset virkamiehet saivat itse päättää kuva-aiheet. Provinssien ja Rooman rahojen kuva-aiheet erosivat usein toisistaan, ja provinsseissa saatettiin hyödyntää kuvatyyppejä, joita oli käytössä ennen kuin alue liitettiin Rooman valtakuntaan. Aluksi Rooman kaupungin rahojen kuva-aiheet olivat keskenään samankaltaisia, mutta 130-luvulta eaa. lähtien virkamiehet löivät hyvinkin yksilöllisiä rahoja. Roomalaiset tunnistivat rahojen vaikutusvallan ja niiden välittämien viestien voiman. Erityisesti 80-luvulta eaa. lähtien suvut pyrkivät saamaan jäseniään *monetalis*-virkamiehiksi kasvattaakseen omaa näkyvyyttään ja vaikutusvaltaansa.

Caesarin kunnioittaminen

Ennen kuin Caesar alkoi lyödä omia rahojaan, hänestä tehtiin veistoksia Rooman valtakunnan alueilla ympäri Välimerta. Säilyneiden piirtokirjoitusten perusteella tiedetään, että Caesaria kuvaavia veistoksia tehtiin Manner-Kreikassa, kreikkalaisilla saarilla ja Vähässä-Aasiassa jo hänen elinaikanaan.[1] On mahdollista, että Caesarin

julkinen kunnioittaminen aloitettiin niinkin aikaisin kuin vuonna 74 tai 73 eaa. Vähän-Aasian Trallesissa, jossa Caesar tuolloin toimi sotilastehtävissä.[2] Kunniaveistoksia alkoi kuitenkin esiintyä laajemmin vasta vuoden 48 eaa. Farsaloksen taistelun jälkeen.[3]

Antiikin kirjallisten lähteiden perusteella tiedetään, että myös Roomaan pystytettiin veistoksia Caesarin kunniaksi hänen elinaikanaan, eikä suinkaan vähäisille paikoille: Caesarin veistokuvia löytyi kaupungin poliittisen ja uskonnollisen elämän keskuksista Forum Romanumilta ja Capitoliumilta sekä kaikista temppeleistä. Historioitsijat Appianos ja Cassius Dio mainitsevat, että Caesarin ollessa kunniansa huipulla hänen veistoksiaan piti olla Rooman kaikissa temppeleissä ja julkisilla paikoilla ja että jokaisen äänestysalueen, provinssin ja liittolaiskuninkaan tuli omistaa tällainen veistos Caesarille.[4]

Monien veistosten olemassaolo voidaan varmistaa antiikin kirjallisuudesta, mutta niiden ulkonäöstä ei ole varmaa tietoa. Osa on kadonnut, osasta on säilynyt vain pieni osa. Yksikään Caesaria kuvaava veistos ei ole säilynyt kokonaisena, vaan niistä ovat jäljellä ainoastaan päät, jotka ovat jossakin vaiheessa joutuneet erilleen muista osista. Niinpä ei tiedetä varmasti, miltä Caesarin veistokset näyttivät kokonaisina. Monet Caesarin muotokuviksi kutsutut veistokset ovat itse asiassa melko erinäköisiä (ks. sivut 15 ja 79). Erityisesti Caesarin elinaikana ja kuoleman jälkeen tehdyt muotokuvat eroavat toisistaan ilmaisutavan muututtua tasavaltalaisesta realistisesta kuvaustyylistä Augustuksen ajan ideaalikuvauksiksi.[5] Tutkijat ovat kuitenkin sitä mieltä, että nämä erinäköiset veistokset kuvaavat samaa miestä.[6] Monet veistospäät on tunnistettu Caesariksi rahamuotokuvien perusteella, sillä rahoissa mainitaan myös Caesarin nimi.

Varsinkin rahamateriaalissa esiintyy paljon Caesariin liittyviä kuvauksia. Erityisesti vuodesta 46 eaa. lähtien lyödyissä rahoissa on kuva-aiheita, joiden on tulkittu viittaavan Caesariin tai hänen ominaisuuksiinsa. Näitä ovat esimerkiksi Gallian sodan voitto, jumaluudet, personifikaatiot ja hyveet.[7] Vuonna 44 eaa. lyödyt

Caesar ylipapin asussa vuonna 44 eaa. lyödyssä rahassa. Muotokuvaa ympäröi Caesarille myönnetty arvonimi PARENS PATRIAE *eli isänmaan isä.*

rahamuotokuvat olivat käänteentekeviä, sillä tätä ennen Rooman virallisissa valtiollisissa rahoissa ei ollut kuvattu elossa olevia henkilöitä. Rooman ulkopuolella rahoihin oli kuitenkin ikuistettu eläviä merkkihenkilöitä jo vuosisatojen ajan, erityisesti hellenistisissä valtakunnissa. Jopa roomalainen kenraali Titus Quinctius Flamininus oli saanut tämän kunnian vuonna 196 eaa., jolloin hänen muotokuvansa lyötiin stateeriin eli kreikkalaiseen kultarahaan.[8]

On epäselvää, antoiko Rooman senaatti luvan kuvata Caesaria rahoissa vai oliko tämä luonnollista jatkumoa rahojen kuva-aiheille Caesarin vaikutusvallan vakiinnuttua.[9] Historioitsija Cassius Dio kirjoittaa, kuinka senaatin Caesarille myöntämiin kunnianosoituksiin kuului nimitys ”isänmaan isä” ja sen käyttäminen rahoissa.[10] Koska nimitys esiintyy rahoissa Caesarin muotokuvan kanssa, on muotokuvan ja nimityksen tulkittu molempien sisältyneen senaatin lupaan. Cassius Dio ei kuitenkaan mainitse, että senaatti olisi antanut luvan lyödä Caesarin muotokuvan rahoihin. Rahat, joissa muotokuva ja nimitys esiintyvät yhdessä, on kenties lyöty vasta Caesarin murhan jälkeen. Tällöin rahat olisivat olleet tapa muistaa Caesaria sisällissotien viimeisen vaiheen valtataistelussa.[11]

Caesarin profiilikuva vuonna 44 eaa. lyödyssä rahassa.

Jo ennen Caesarin kuolemaa vuonna 44 eaa. hänen kuvansa lyötiin paikallisiin rahoihin kreikkalaisalueilla Nikaiassa, Lampsakoksessa ja Korintissa, joihin perustettiin roomalaissiirtokunnat Caesarin myötävaikutuksella.[12] Yksityiskohtaiset, tunnistettavat muotokuvat olivat uusi ilmiö Rooman rahoissa, sillä niitä esiintyy vasta 50-luvulta eaa. lähtien. Niissä kuvattiin kuitenkin edesmenneitä henkilöitä. Caesar taas oli vielä elossa saadessaan tämän kunnian. Caesar ei tosin itse lyöttänyt näitä rahoja, vaan sen tekivät Rooman senaatin alaisuudessa toimineet rahaliikenteestä vastanneet virkamiehet.

Caesar kuvataan Roomassa lyödyissä rahoissa realistisesti: hänen hiusrajansa on vetäytynyt, kaulansa pitkä ja ihonsa ryppyinen, nenässä on persoonallinen kyömy. Häntä ei ole myöskään nuorennettu, vaan kuvan henkilö näyttää ikäiseltään. Tällainen realistinen kuvaustyyli oli tyypillistä tasavallan ajan taiteelle. Ei voida sanoa varmasti, istuiko Caesar mallina roomalaisille rahoille vai laadittiinko muotokuvat vastikään tehtyjen veistosten pohjalta. Edellä mainituissa Nikaian, Lampsakoksen ja Korintin rahoissa häntä ei kuvattu yhtä tarkasti.

Caesar Rooman puolustajana

Caesarin ensimmäiset rahat olivat niin sanottuja sotilasrahoja hänen armeijansa tarpeisiin kansalaissodan aikana.[13] Ne lyötiin Caesarin ylitettyä Rubikonjoen tammikuussa 49 eaa. Rahoissa ei vielä ollut Caesarin muotokuvaa, mutta niiden kuvakieli tuki vahvasti Caesarin viestiä itsestään Rooman puolustajana. Rahan etusivulla hän viittaa tärkeään *pontifex maximus* -pappisvirkaansa roomalaisiin pappeihin liitetyillä symboleilla ja takasivulla vihollisiinsa käärmettä tallovan elefantin kuvalla.[14] Takasivun kuva on herättänyt keskustelua tutkijoiden parissa, eikä ole varmaa, kuinka hyvin roomalaiset ymmärsivät sen viestin. Tasavaltalaisessa kuvastossa elefantti liitettiin Caesarin vastustajiin.[15] Käärme puolestaan saattoi viitata paikan, tässä tapauksessa Rooman, hyviin suojelushenkiin. Käärme mahdollisesti symboloi siis Roomaa, jota Caesarin vastustajat uhkasivat ja jota Caesar puolusti ylittäessään Rubikonin.[16]

Muiden Caesariin liitettävien rahojen viestejä on helpompi ymmärtää. Rahoissa esiintyvän tuntemattoman jumalattaren tammenlehväseppeleen on tulkittu viittaavan Caesarin armollisuuteen ja vihollisten hengen säästämiseen.[17] Vuonna 48 eaa. Caesarin poliittiset tukijat löivät rahoja, joissa on kuvattu vapauden personifikaatio Libertas ja velvollisuudentunnon personifikaatio Pietas. Rahojen takasivulla puolestaan esitettiin joko kättelevä käsipari tai Rooma-jumalatar istumassa aseiden päällä voitonjumalatar Victorian kruunaamana.[18] Muutama vuosi myöhemmin rahoissa esiintyi muitakin Roomaan liitettyjä jumaluuksia, joihin Caesar halusi tulla yhdistetyksi, kuten triumfin personifikaatio Triumphus ja onnellisuuden ja hedelmällisyyden personifikaatio Felicitas.[19]

Myös Caesarin virkauraa kuvattiin rahoissa, vaikkakin sotamenestystä vähemmän. Yksi keino oli esittää rahoissa kuruulinen istuin (*sella curulis*). Tämä norsunluinen virkaistuin oli varattu Rooman korkeimmille virkamiehille, ja sen käyttö periytyi Rooman kuningasajoilta. Rahoja lyöneet virkamiehet viittasivat istuimen kuvalla esi-isiensä virkoihin jo ennen Caesaria. Kuruulisella

Caesarin vuosina 49–48 eaa. lyöttämä hopeadenaari, jossa on kuvattuna Caesarin vihollisia edustava elefantti ja Rooman suojelushenkiä edustava käärme.

istuimella oli vahva symbolinen arvo virkamiehen vallan merkkinä. Caesar sai oikeuden istua senaatissa kuruulisella istuimella konsulien välissä Thapsuksen voittonsa jälkeen vuonna 46 eaa. Istuin esiintyi esimerkiksi hänen tukijansa Lollius Palicanuksen vuonna 45 eaa. lyömässä rahassa.[20] Saatuaan pysyvän nimityksen diktaattoriksi Caesarille myönnettiin lisäksi erityinen kultainen istuin (*sella aurea*). Caesarin adoptoima Octavianus esitti istuimen rahassa Caesarin kuoleman jälkeen.[21] Caesarin kultainen istuin voitiin kuitenkin kokea myös uhkana, sillä se yhdistettiin pikemminkin kuninkaan kuin tasavaltalaisen virkamiehen valtaan.[22]

Antiikin kirjallisten lähteiden perusteella Caesaria kunnioitettiin vuonna 45 eaa. lisäämällä hänen veistoksensa Capitoliumille Rooman kuninkaita ja ensimmäistä konsulia Lucius Junius Brutusta kuvaavien veistosten joukkoon. Veistokset sijaitsivat oletettavasti Juppiterin temppelin ovien edessä.[23] Caesar esitettiin mahdollisesti pukeutuneena virkamiehen togaan, joka korosti hänen toimintaansa kansalaisena ja vapauden säilyttäjänä.[24]

Caesar sotasankarina

Caesar oli voittoisa sotapäällikkö, ja hän toi sitä mielellään myös esille. Sekä Caesarin itsensä että hänen tukijoidensa teettämät rahat painottivat Caesarin voittoja Galliassa.[25] Joissakin rahoissa on kuvattu voitonmerkki eli trofee, joka oli yksi sotilaallisen menestyksen tunnistettavimmista symboleista. Trofee oli koottu voitetun vihollisen varusteista, kuten gallialaisten kilvistä ja *carnyx*-sotatorvesta. Trofee kuvataan rahoissa joko yksinään tai siten, että sen juurella istuu vanki, joka esitetään gallialaiseen tapaan pitkähiuksisena.[26]

Rooman tasavallassa oli pyritty jo ennen Caesaria julistamaan muistomerkeillä visuaalisesti Rooman mahtavuutta ja sotavoittoja. Taitavien kenraalien kunnioittaminen korosti samalla Rooman mahtia. Sotasankaruus oli pysyvä teema myös roomalaisissa rahoissa. Uraansa aloittelevat rahanlyöjävirkamiehet saattoivat kuvata lyömässään rahassa voittoisan esi-isänsä ja siten liittää suvun jäsenten sankariteot omiin nimiinsä. Caesarin rahoja vastaavaa kuvakieltä käytettiin roomalaisissa rahoissa jo 200-luvulta eaa. alkaen. Trofeita kuvattiin rahoissa eri jumalten, erityisesti voitonjumalatar Victorian kanssa. Usein rahojen trofeet kuitenkin muistuttivat aiemmista, sukupolvien takaisista voitoista. Hieman ennen Caesaria rahanlyöjät alkoivat kuvata voittoisia esi-isiään trofeen kanssa, esimerkiksi kantamassa sitä.

Myös Pompeius ja muut Caesarin vastustajat käyttivät vastaavia keinoja. Pompeiuksen ja Caesarin sotilasrahoissa oli kuitenkin olennainen ero: toisin kuin Caesar, Pompeius ei kansalaissodan aikana itse lyöttänyt rahoja armeijaansa varten, vaan siitä vastasivat toiset henkilöt. Niinpä hänen armeijansa rahoissa viitataan myös rahojen lyöttäjien omiin sukuihin ja esi-isiin. Caesarin sotilasrahojen kuva-aiheet taas liittyivät ennen kaikkea häneen itseensä.

Roomalaisen sotapäällikön suurin kunnia ja tärkein keino osoittaa sotamenestystään oli triumfi. Caesar pääsi viettämään omaa nelinkertaista triumfiaan vasta vuonna 46 eaa., mutta hän kykeni jo ennen tätä osoittamaan sotamenestystään veistotaiteella.

Caesaria esittävä moderni veistos Roomassa Via dei Fori Imperiali -kadun varrella Caesarin rakennuttaman forumin kohdalla.

(Triumfeista ks. luku 1 ja Caesarin triumfista luku 11.) Caesarille pystytettiin hänen elinaikanaan useita veistoksia Roomaan. Caesarin itsensä rakennuttamalla Juliuksen forumilla oli kaksi veistosta, jotka kuvasivat hänen sotapäällikkyyttään. Näistä toinen oli tiettävästi ensimmäinen roomalainen kunniaveistos, jossa kunnioitetulla oli rintapanssari yllään. Syynä rintapanssarin valinnalle perinteisen virkamiehen togan sijasta on pidetty sitä, että Caesar halusi korostaa ainutlaatuista asemaansa uudelleen valittuna diktaattorina ja Rooman armeijan ylimpänä komentajana.[27] Tämä oli myös ensimmäinen julkinen kunniaveistos, jonka Caesar salli pystyttää Roomaan.[28]

Samalla forumilla oli kuuluisan kuvanveistäjän Lysippoksen ratsastajapatsas Aleksanteri Suuresta, roomalaisten ihailemasta

ROOMALAISET RAHALÖYDÖT

Anna-Maria Wilskman

Roomalaiset rahat ovat tärkeä lähde monien aiheiden tutkimuksessa. Ne kertovat taloudesta, ihmisten ja paikkojen verkostoista, kaupungeista, taiteesta, arkkitehtuurista ja arvoista. Rahat lyötiin käsin laittamalla metallipala eli aihio metallisen meistin ja alasimen väliin. Meistiin kaiverrettiin rahan kuva-aihe negatiivina ja peilikuvana. Kun meistiä lyötiin vasaralla, kuva siirtyi rahaan positiivisena. Meisti ja alasin kuluivat eri tahtiin. Kun niitä uusittiin, niihin voitiin tehdä myös muutoksia. Näitä muutoksia ja kulumia tutkimalla voidaan arvioida, kuinka paljon kutakin rahatyyppiä lyötiin. Rahat ovat arkeologeille mieluisa löytö, sillä ne tarjoavat keinon aineiston ajoittamiseen. Rahaan on nimittäin usein ikuistettu sen lyöttäneen henkilön nimi ja joskus myös virka, mikä parhaassa tapauksessa mahdollistaa tarkan ajoituksen.

Rahoja löytyy sekä yksittäin että niin sanotuista rahakätköistä. Rahakätköissä voi olla rahoja useiden vuosikymmenien ajalta, mikä auttaa tutkijoita ajoittamaan niin rahakätkön itsensä kuin rahatyyppienkin sisäistä kronologiaa vertaamalla niitä muihin kätköihin. Rahalöytöjen perusteella voidaan myös tarkastella, kuinka laajalle rahat levisivät ja kuinka kauan ne olivat kierrossa. Rooman valtakunnan rahoja on löydetty jopa Suomesta.[1] On arvioitu, että keisariajalla pronssirahat säilyivät käyttökelpoisina 30–40 vuotta ja hopearahat noin 50 vuotta. Rahoja uusiokäytettiin koko antiikin ajan.

sotapäälliköstä. Aleksanteri Suuri kuvattiin usein rintapanssari yllään. Kun veistoksen kasvot korvattiin Caesarin kasvoilla, sen asua tuskin muokattiin. Siten myös tällä Caesarin veistoksella oli rintapanssari.[29]

Triumfinsa jälkeen Caesarin muotokuvat varustettiin usein triumfaattorin eli triumfia viettävän sotapäällikön seremoniallisilla

tunnuksilla. Näihin kuului muun muassa rahamuotokuvien laakeriseppele. Caesarin julkisista veistoksista on säilynyt ainoastaan kirjallisia mainintoja, eikä niissä useinkaan kerrota Caesarin vaatetuksesta. On kuitenkin todennäköistä, että esimerkiksi Rooman Capitoliumille vuonna 46 eaa. pystytetyssä pronssiveistoksessa Caesar kuvattiin triumfaattorin purppuratogassa. Tässä veistoksessa Caesar esitettiin hevosvaunuissa tunnetun maailman symbolin eli *oikoumenen* kanssa. *Oikoumene* saattoi olla maailman personifikaatio tai maapallo.[30] Myös Caesarille vuosien 45 ja 44 eaa. taitteessa Forum Romanumin puhujalavalle pystytetyt veistokset kuvasivat hänet luultavasti purppuratogassa.[31]

Caesar jumalten joukossa

Sotamenestyksensä lisäksi Caesar painotti läheistä suhdettaan jumaliin. Caesarin omien pappisvirkojen ohella rahoissa viitataan Juliusten suvun kantaäitiin Venukseen (Juliusten suvun alkuperästä ks. luku 2). Roomalaisylimystö pyrki yleisesti osoittamaan yhteyttään jumaliin, ja sukujen jumalaiseen alkuperään viitattiin huomattavasti ennen Caesaria. Julius-sukuiset virkamiehet esittivät lyöttämissään rahoissa Venuksen jo 100-luvulla eaa.[32] Caesar jatkoi tätä perinnettä. Eräässä Caesarin Afrikan-sotaretkeä varten vuonna 47 tai 46 eaa. lyödyssä rahassa on etusivulla kuvattu Venus-jumalatar ja takasivulla Aeneas kantaen olallaan isäänsä Anchisesta. Toisessa kädessään Aeneaalla on palavasta Troijasta pelastamansa Pallas Athenea esittävä palladion-veistos, joka suojelisi Rooman kaupunkia (ks. sivu 52).[33] Venus esiintyy myös Hispanian-sotaretken vuosien 46–45 eaa. rahoissa, joiden etusivulla on jumalattaren kuva ja takasivulla kaksi vankia trofeen juurella.[34]

Venuksen lisäksi Caesarin omissa tai hänen tukijoidensa lyömissä rahoissa on jumaluuksia tai personifikaatioita, joilla haluttiin korostaa Caesarin hyveitä tai hänen yhteyttään Roomaan.[35] Nämä teemat voi tunnistaa myös edellä mainitusta Caesarin ensimmäisestä

BRUTUKSEN RAHAT JA CAESARIN MURHA

Anna-Maria Wilskman, Maria Jokela & Joonas Vanhala

Caesarin murha näkyy salaliittoon osallistuneen Marcus Junius Brutuksen lyöttämissä rahoissa. Vuosina 43–42 eaa. lyödyssä rahassa on etusivulla Brutuksen kasvot ja takasivulla *pilleus*-hattu, joka oli vapautettujen orjien symboli. Hatun molemmilla puolilla on tikari ja alapuolella teksti *EID MAR*, joka tarkoittaa maaliskuun idusta eli Caesarin murhapäivää.[1]

Brutus oli aiemminkin rakentanut rahoilla julkisuuskuvaansa tyrannian vastustajana ja vapauden esitaistelijana. Näihin rahoihin hän ei kuitenkaan lyöttänyt itsensä vaan kuuluisien sukulaistensa kuvia. Esimerkiksi vuonna 54 eaa. lyödyssä rahassa on kuvattuna Lucius Junius Brutus, joka perimätiedon mukaan karkotti Rooman viimeisen kuninkaan Tarquinius Superbuksen. Rahan takasivulla on puolestaan Brutukselle äidin puolelta sukua olleen Servilius Ahalan muotokuva. Servilius surmasi vuonna 439 eaa. itsevaltiutta tavoitelleen Spurius Maeliuksen.[2] Brutus korosti näin polveutuvansa tasavaltaa puolustaneista roomalaisista sankareista. Caesarin murhan jälkeen lyödyllä rahalla hän halusi osoittaa, että tasavalta oli jälleen vapaa tyranniasta.

rahatyypistä, jossa on *pontifex maximuksen* tunnukset ja käärmettä tallova elefantti. Tämä raha vaikuttaa olleen yksi tasavallan aikana eniten lyödyistä rahoista.[36] Vaikka pappisvirkojen ja erityisesti auguurien tunnukset esiintyivät roomalaisissa rahoissa jo tätä ennen, oli viittaus *pontifex maximukseen* harvinainen. Myös Caesarin vuosien 48–47 eaa. rahoissa kuvattu kotilieden jumalatar Vesta viittasi luultavasti Caesarin pontifeksin virkaan.[37] Viittauksilla ylipapin virkaan Caesar halusi korostaa sekä asemaansa roomalaisen uskonnon päämiehenä että läheistä yhteyttään jumaliin.[38] Roomalaisille tärkeillä jumaluuksilla ja voitoista muistuttavilla symboleilla puolestaan Caesar painotti jumalilta saamaansa tukea ja omaa merkitystään

Brutuksen vuonna 43 tai 42 eaa. lyömä raha, jonka etusivulla on Brutuksen profiilikuva ja takasivulla Caesarin murhaan viittaavat tikarit sekä lyhenne sanoista EID(VS) MAR(TIAE) *eli maaliskuun idus.*

Rooman valtakunnassa ja sen historiassa. Vuoden 45 eaa. Mundan voiton ja kansalaissodan päätöksen jälkeen Caesarin veistoksia asetettiin jumalten veistosten viereen.[39]

Alkuvuonna 44 eaa. senaatti äänesti Clementia Caesaris -nimisen temppelin pystyttämisen puolesta.[40] *Clementia* (’laupeus, armeliaisuus’) kuului roomalaisiin hyveisiin, joita Caesar halusi toiminnallaan ilmentää. Tämä temppeli kuvattiin myös vuoden 44 eaa. rahassa, joka kuitenkin lyötiin mahdollisesti vasta Caesarin kuoleman jälkeen.[41]

Jumalten suosiollisuuden esittelyllä oli tasavallan kuvastossa pitkät perinteet. Valtiollinen ja uskonnollinen elämä olivat sidoksissa toisiinsa, ja suvut ja yksilöt pyrkivätkin korostamaan läheisiä suhteitaan jumaliin ja jumalten hyväntahtoisuutta sukuja kohtaan. Suvuille tärkeitä jumaluuksia oli kuvattu rahoissa jo ennen Juliuksia, ja sama jumaluus saattoi esiintyä monien henkilöiden yhteydessä. Myös Pompeius esitettiin Venuksen suosikkina: hänen tukijansa löivät jo 50-luvulla eaa. rahoja, joissa oli Venukseen liittyvää kuvastoa ja joissa viitattiin Pompeiuksen sotamenestykseen muun muassa trofeilla.[42]

Caesar esiintyi kuitenkin rahoissa useammin kuin kukaan roomalainen ennen häntä. Lähes jokaisessa Roomassa vuonna 44 eaa. lyödyssä rahassa viitataan Caesariin, useimmiten hänen muotokuvallaan ja Venuksella.[43] Koska elävien yksilöiden korostaminen ei ollut roomalaisten ihanteiden mukaista, Caesarin yritykset vakiinnuttaa valtansa tällaisella henkilöpalvonnalla koettiin uhkana. Kun Caesar oli murhattu maaliskuun iduksena eli 15. päivänä Pompeiuksen teatterin senaatin kokoushuoneessa, Caesarin kunniaveistokset ympäri valtakuntaa määrättiin kaadettavaksi. Niiden hävittämistä varten oli olemassa jopa työpaja.[44]

Olosuhteet kuitenkin muuttuivat nopeasti. Vuonna 42 eaa. Caesar korotettiin jumalaksi. Hänen jumaluuttaan kutsuttiin nimellä jumalallinen Julius (*Divus Julius*). Divus Juliukselle pystytettiin veistoksia ympäri valtakuntaa.[45] Caesarin uusi jumalainen olemus näkyi myös rahoissa, joissa häntä nyt nimitettiin *divukseksi*. Caesarin adoptoima Octavianus eli myöhempi keisari Augustus halusi korostaa kuuliaisuutta adoptioisäänsä kohtaan ja käytti rahoissa itsestään nimitystä *divi filius,* 'jumalan poika'.[46] Yksi rahoissa esiintyvä Caesarin jumaluuden symboli oli tähti (tähdestä ks. luku 2). Augustus lisäsi tähden myös forumilla sijainneeseen Caesarin veistokseen.[47]

Augustus ei kuitenkaan ollut ainoa, joka toimi näin. Myös Pompeiuksen pojat kuvasivat isänsä rahoissaan heti tämän kuoleman jälkeen. Caesarin tavoin Pompeiukseenkin yhdistettiin roomalaisia hyveitä, kuten velvollisuudentunto. Vaikka Pompeiusta ei nostettukaan jumalten joukkoon, hänet yhdistettiin rahoissa merenjumala Neptunukseen, esimerkiksi korvaamalla Neptunuksen kasvot Pompeiuksen kasvoilla.[48]

Caesarin muotokuvien tyyli muuttui hänen jumalaksi korottamisensa jälkeen. Tasavallan taiteelle tyypillinen tarkka kuvaus rypyistä ja kyömyistä vaihtui ihanteellisempaan, jumalalle sopivampaan esitystapaan. Säilyneistä veistoskuvista puuttuvat tosin Caesarin rahoissa usein esiintyneet seppeleet sekä hänen jumaluuttaan symboloinut tähti.[49] Tähän voi olla syynä Augustus, joka käytti kuvakieltä

systemaattisesti oman asemansa vahvistamiseen.[50] Caesarin kuoleman jälkeen Augustus korosti läheistä suhdettaan Caesariin esimerkiksi kuvaamalla heidät yhdessä rahoissa. Valtansa vakiinnuttua Augustus kuitenkin pyrki esiintymään yksinvaltiaan sijasta kansalaisena ja halusi mahdollisesti siksi vähentää viittauksia Caesarin jumaluuteen. Molempien ulkonäköä myös muutettiin sekä rahoissa että veistoksissa niin, että he muistuttaisivat enemmän toisiaan.

Kuvakieli Caesarin jälkeen

Caesarin visuaaliset keinot eivät olleet täysin uusia ja innovatiivisia. Toisetkin sotapäälliköt ammensivat tasavallan ajan kuvaperinteestä. Menneisyyden sijaan Caesar kuitenkin korosti nykyhetkeä ja omaa merkitystään siinä.[51] Caesarin jälkeen erityisesti kuvallisen esittämisen käytännöt muuttuivat. Esimerkiksi pappisvirkoihin liittyviä esineitä oli kuvattu rahoissa jo pitkään tasavallan aikana, ja niillä viitattiin suvun asemaan roomalaisessa yhteiskunnassa ja osana kollegiaalista pappisvirkakuntaa. Caesarin jälkeen pappissymboleita puolestaan hyödynnettiin yhä enemmän keisarin vallan ja merkityksen vahvistamisessa.[52]

Caesarin jälkeen roomalaisissa rahoissa alettiin kuvata eläviä henkilöitä, ja tämä tapa jatkui läpi keisariajan. Ennen Caesaria tasavallan ajan rahoissa ei nähty johtavien virkamiesten muotokuvia, kun taas myöhemmin rahoja koristi aina hallitsevan keisarin kuva. Caesarin tavoin keisaritkin pyrkivät korostamaan asemaansa virkamiehinä, sotilaina ja pappeina.

Varsinaisesti uuden roomalaisen kuvakielen kehitti Augustus. Siinä missä Caesarin muotokuvat eroavat toisistaan, Augustuksen piirteet toistuvat veistoksissa samankaltaisina vuosikymmenestä toiseen. Tasavallan aikana kuvaustyyli tavoitteli jopa äärimmäistä realismia, mutta Augustuksen ajan taiteelle oli tyypillistä kuvata henkilöitä ideaaleina eli ihannekuvauksina. Nuori Augustus yhdisti

Caesarin piirteitä omiinsa, ja myös myöhemmät keisarit pyrkivät kuvakielellä luomaan yhteyksiä edeltäviin hallitsijoihin.[53]

Caesar hyödynsi rahoissaan pitkään käytössä olleita teemoja. Toisin kuin tasavallan ajan rahanlyöjät hän kuitenkin liitti nämä kuvaukset ja roolit ennen kaikkea itseensä eikä suinkaan menneisiin sukupolviin. Caesarin vaikutusvallasta kertookin se, että hänen hyödyntämiään visuaalisia keinoja käytettiin myöhemmin nimenomaan yksilön korostamisessa.

10 Caesar roomalaisissa rahoissa

1. Raubitschek 1954.
2. Koortbojian 2013, 101; Raubitschek 1954, 65; Caes. *Civ.* 3,105; Cass. Dio 41,61,4; Plut. *Vit. Caes.* 47,1; Val. Max. 1,6,12.
3. Koortbojian 2013, 101.
4. App. *B Civ.* 2,106; Cass. Dio 44,4,4.
5. Caesarin veistoksia ovat käsitelleet erityisesti Toynbee 1957 ja Koortbojian 2013, joka keskittyy lisäksi jumalaksi korotetun Caesarin kuvauksiin.
6. Koortbojian 2013.
7. Crawford 1974, 736.
8. *RRC* 548/1.
9. Carson 1957, 52.
10. Cass. Dio 44,4,4.
11. Rowan & Horne 2008.
12. Nikaia *RPC* I,2026; Lampsakos *RPC* I,2268–2269; Korintti *RPC* I,1116.
13. Crawford 1974, 89, 604.
14. *RRC* 443.
15. Nousek 2008.
16. Vaahtera 2024.
17. *RRC* 452/1–2, 4–5; Suet. *Iul.* 75; Crawford 1974, 735.
18. *RRC* 449/4; 450/2.
19. Crawford 1974, 736.
20. Cass. Dio 43,14,5; *RRC* 473/2; Elkins 2015, 33.
21. *RRC* 497/2.
22. Cic. *Phil.* 2,34,85; Cic. *Div.* 1,52,119; Plut. *Vit. Caes.* 61; App. *B Civ.* 2,109; Cass. Dio 44,11,2; Tuori 2020.
23. Cic. *Deiot.* 33–4; Suet. *Iul.* 76,1; vrt. 80,3; Cass. Dio 43,45,3–4; Koortbojian 2013, 98.
24. Koortbojian 2013, 98–99.
25. Esimerkiksi vuoden 48 eaa. rahat *RRC* 448 ja 450.
26. *RRC* 452, 48–47 eaa.; *RRC* 468, 46–45 eaa.
27. Koortbojian 2013, 95.
28. Plin. *Nat.* 34,18.
29. Stat. *Silv.* 1,1,84–87; Suet. *Iul.* 61; Plin. *Nat.* 8,155.
30. Cass. Dio 43,14,6 ja 21,2; Koortbojian 2013, 95–96.
31. Koortbojian 2013, 97–99.
32. Vuosina 129 ja 103 eaa. *RRC* 258/1 ja *RRC* 320/1.
33. *RRC* 458/1. Crawford 1974, 735.
34. *RRC* 468/1.
35. Crawford 1974, 737.
36. *RRC* 443. Crawford 1974, 640–695; Nousek 2008, 293.
37. *RRC* 452/3.
38. Nousek 2008, 295–296.
39. Suet. *Iul.* 76,1; Koortbojian 2013, 99.
40. Cass. Dio 44,6,4; Crawford 1974, 510–511.
41. Crawford 1974, 493.
42. *RRC* 426/2; Cass. Dio 42,18,3; Crawford 1974, 450.
43. *RRC* 480/2–20, 22.
44. App. *B Civ.* 3,3; Koortbojian 2013, 115.
45. Mahdollisesti *Lex Rufrena.* Koortbojian 2013, 15–49.
46. Esim. *RRC* 525 ja 543/2.
47. Plin. *Nat.* 2,94; Koortbojian 2013, 15–49.
48. *RRC* 477/1–3; *RRC* 483/2; *RRC* 511/3a. Rowan & Horne 2008.
49. Koortbojian 2013, 126–128.
50. Zanker 1988. Augustuksen semiotiikasta ks. erityisesti Pyy 2018.
51. Yarrow 2021, 69.
52. Yarrow 2021, 99–100.
53. Roomalaisia muotokuvia ja niiden konteksteja käsittelevät laajasti mm. Fejfer 2008 ja Lahusen 2010.

Roomalaiset rahalöydöt

1. Oravisjärvi 2016, 27–29.

Brutuksen rahat ja Caesarin murha

1. *RRC* 508/3.
2. *RRC* 433/2. Yarrow 2021, 160; Lahusen 1989, 17–18.